

ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی در دانشجویان

آزاده خواجه‌یی میرزاده*

عباس رحمتی**

رضا ایرانمنش***

چکیده

هدف پژوهش، ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی است. نسخه اولیه مقیاس با محوریت مقاله نیازهای معنوی (شجاعی، ۱۳۸۶) و بررسی‌های میدانی با تعداد ۱۶۴ گویه صورت‌بندی شد. جامعه هدف، دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان بود. نوع تحقیق، توصیفی-تحلیلی و به روش پیمایشی انجام شد. سپس با نظرخواهی از اساتید و روحانیون حوزه و دانشگاه به ۷۴ ماده کاهش یافت. از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، تعداد ۷۴۰ دانشجو به عنوان گروه نمونه به پرسشنامه پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار spss و روش ماتریس کوواریانس یا همبستگی از نوع تحلیل عاملی با روش تحلیل عاملی تأییدی مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. نتایج تحلیل ضریب پایابی درونی از طریق آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه را ۰/۹۸ نشان داد. بر عاملی همه مؤلفه‌ها در دامنه ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ و همه سؤال‌ها در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۸۶ معنادار بود. پس این مقیاس می‌تواند نیازهای معنوی را برای مقاصد پژوهشی و تشخیصی مورد سنجش قرار دهد.

واژگان کلیدی: نیازهای معنوی، نیاز وجودی و تعاقب به خدا، نیاز اینمنی‌جویی معنوی، نیاز دوستی با خدا، نیاز کرامت نفس، نیاز خودشکوفایی معنوی.

Email: azadekhajouei@yahoo.com

* کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه شهید باهنر کرمان

Email: abrahmati@uk.ac.ir

** دانشیار بخش روانشناسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان (نوبنده مسئول)

*** دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی دانشگاه تهران، کارشناس دانشگاه شهید باهنر کرمان.

Email: ri_1355@yahoo.com

تاریخ تأیید: ۱۳۹۷/۵/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۳۰

مقدمه

انسان به عنوان گل سرسبد آفرینش و شگفت‌انگیزترین آفریده الهی، دارای ابعاد وجودی و نیازهای گوناگونی است. نیمه‌ای از سرشت آدمی، یعنی بعد مادی او از خاک و نیمه دیگر که همان بعد معنوی اوست؛ از آستان الهی سرچشمه گرفته است. انسان همواره در کشاکش این دو بعد قرار دارد که همین امر باعث می‌شود ترکیبی از نیازهای به ظاهر متعارض و متنضاد در وجود او ظهر و بروز پیدا کند تا براساس آنها گرایش به عمل پیدا کند (سلطانی، ۱۳۹۲). اصولاً نیاز یک مفهوم عام و فراگیر است که در علوم مختلف، کاربردهای متفاوتی دارد. نیاز در روان‌شناسی عبارت است از «حالت محرومیت یا کمبود هر حالتی که برای استمرار و ادامه حیات یک موجود زنده ضرورت دارد و برای بهزیستی او لازم است» (براندن ناتانیل، ۱۳۹۶^۱). آبراهام مازلو^۲ از جمله دانشمندانی است که در زمینه تشخیص و دسته‌بندی نیازهای انسانی، صاحب نظر است. وی در قالب سلسله مراتب نیازها، مدعی است که نیازهای انسان به پنج دسته قابل تقسیم‌بندی است: ۱. نیازهای فیزیولوژیک؛ ۲. نیازهای ایمنی؛ ۳. نیازهای عشق و تعلق؛ ۴. نیاز به احترام؛ ۵. نیاز به خودشکوفایی (فیست و فیست، ۱۳۹۵). ایده محوری این نظریه آن است که نیازهای انسانی از لحاظ رشد و تسلط بر رفتار، سلسله مراتب مترب بر هم دارند؛ یعنی هرچه نیاز در مرتبه پایین‌تر قرار داشته باشد، در فرایند رشد زودتر آشکار می‌شود (شولتز و شولتز، ۱۳۹۶). نکته دیگر اینکه نیازهای پایین‌تر، قوی‌ترین انگیزه‌های حاکم هستند؛ در حالی که نیاز به خودشکوفایی، ضعیفترین انگیزه‌های است (شولتز، ۱۳۹۴). براساس نظر اسلام، نیازهای معنوی به عنوان نیازهای اصیل انسان در نظر گرفته می‌شوند (مطهري، ۱۳۹۲) و می‌توان گفت که در همین جاست که تفاوت بین نظر اسلام در مورد نیازها با نظر مازلو آشکار می‌شود. در اسلام، منشأ و خاستگاه نیازهای معنوی به عنوان یک نیاز اصیل فطرت انسان است و به‌گونه‌ای ارتباط انسان با خدارادر قلمرو اخلاق و ارزش‌های معنوی تبیین می‌کند (شجاعی، ۱۳۸۶؛ روح الامینی، کلانتر کوش و شریفی، ۲۰۱۶). مهم‌ترین نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام که مبنای نظری پژوهش حاضر بوده‌اند، عبارتند از: نیازهای ایمنی جویی معنوی؛ نیازهای دوستی با خدا؛ نیاز به کرامت، عزت نفس و آزادگی اخلاقی و نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا. این نیازها به نوبه خود تشکیل سلسله مراتبی را می‌دهند که متناظر با سلسله مراتب نیازهای مازلو است. نکته مهمی که از تاظر سلسله مراتب نیازهای معنوی با سلسله مراتب نیازهای مازلو بر می‌آید، این است که نیازهای معنوی همه ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرند. تمامی این نیازها از قدرت لایزال الهی تأمین می‌شوند و می‌توان به این الگو از دیدگاه ارزشی و تکلیف‌گرایانه نگریست (سلطانی، ۱۳۹۲). نیازهای موجود در هرم سلسله مراتب نیازهای مازلو (فیزیولوژیک، ایمنی، محبت و تعلق‌ینیری، عزت نفس و خودشکوفایی)

1. Branden Natanil

2. Abraham Maslow

نیز تمایلات نهفته‌ای هستند که می‌توانند با تأثیرپذیری از گرایش‌های معنوی انسان جهت‌گیری معنوی به خود بگیرند (شجاعی، ۱۳۸۶). معنای دقیق نیازهای وجودی این است که انسان استقلال ذاتی ندارد و در تمام شئون خویش نیازمند خداست و انسان با وجود او واقعیت دارد و بی‌وجود او هیچ‌وچیز است (شجاعی، ۱۳۸۶، ص ۹۸). نیازهای ایمنی‌جویی معنوی به دنبال نیازهای وجودی حاصل می‌شوند و بیانگر نیاز فرد به ایمنی و داشتن تکیه‌گاه فراشتری است. این نوع ایمنی در بعد معنوی می‌تواند به عنوان زمینه‌ای برای مقابله با عوامل تهدیدکننده و بیماری‌زای معنوی به شمار آید (همان، ص ۱۰۰). هنگامی که نیازهای ایمنی‌جویی معنوی تا حدی ارضاء شد، نیاز دوستی با خدا ظاهر می‌شود. در این مرحله، دیگر در انسان بیم و هراس و اندوهی نیست. این نیاز انسان را در جهت ایجاد روابط محبت‌آمیز با خدا قرار می‌دهد. نیاز دوستی با خدا هم شامل دریافت محبت از خداوند و هم محبت کردن به او می‌شود (همان، ص ۱۰۵). نیاز به کرامت، عزت نفس و آزادگی اخلاقی مبتنی بر آموزهای دینی و امری فراتر از برداشت روان‌شناسان از مفاهیمی چون حرمت خود یا احترام به خود است. در این مفهوم ارزش‌مداری انسان براساس ارزش‌های الهی چون ایمان، تقوه، عزت نفس، کرامت و حریت در نظر گرفته شده است. تأمین این نیاز سبب نزاهت و اعتلای روحی است (همان، ص ۱۰۹). نیاز به خودشکوفایی معنوی و تقریب به خدا بالاترین و در واقع مهم‌ترین مرحله از نیازهای معنوی انسان است. چون قطع پیوند با تعلقات مادی و شکوفا نمودن هستی والای معنوی خود از راه تقریب به خدا و کمال‌جویی تنها راه رسیدن به مراتب بالای بهداشت روانی است (همان، ص ۱۱۰). بررسی گزارش آسیب‌های اجتماعی که در سطح جامعه جوان ایرانی وجود دارد، از کاهش سن و رشد رفتار انحرافی و بزهکاری مانند مصرف دخانیات، سوء مصرف مواد و برخی آسیب‌های اجتماعی دیگر همچون عصیان و تبهکاری حکایت می‌کند (فتحی و فدوی، ۱۳۹۱). با کمی تأمل می‌توان گفت که تأثیر مثبت معنویت در ابعاد مختلف زندگی انسان در جامعه امروزی ما کمرنگ و کمتر آشکار شده است (عبدی سلطان احمدی و همکاران، ۱۳۹۱)؛ پس با ادامه روند کنونی و روی‌آوری جوانان به الگوها و معیارهای به ظاهر معنوی و عرفانی، سبب خواهد شد شورو اشتیاق این قشر از جامعه به معنویت، موجب انحراف و نهایتاً سقوط آنان شود. بی‌گمان چنین بحرانی هم سلامت و بهداشت روانی فرد را تخریب می‌کند و هم باعث فروپاشی اجتماع و زوال معیارهای ارزشی و معنوی می‌شود. به نظر می‌رسد که امروزه روان‌شناسان و روان‌پژوهان به طور روزافزون در می‌یابند که استفاده از روش‌های سنتی و ساده برای درمان اختلالات روانی کافی نیست (وست،^۱ ۱۳۸۷). افزون بر این، اخیراً مطالعات زیادی در زمینه تأثیر معنویت در بهبود عملکرد افراد انجام گرفته است که معنویت را به منزله نیروی قدرتمندی برای سازگاری و تطابق بهتر افراد در

1. West, W.

رویارویی با مشکلات معرفی کرده است (اژدری‌فرد، قاضی و نورانی‌پور، ۱۳۸۹؛ پیراسته مطلق و نیکمنش، ۱۳۹۰؛ همتی مسلک پاک، احمدی، انشاده، انوشه، ۱۳۸۹؛ مراویگیلیا، ۲۰۰۷؛ مک‌کالاین، روزنفیلد و بریتبارت، ۲۰۰۳؛ روح‌الامینی، کلانتر کوش و شریفی، ۲۰۱۶). اما چالش عمده پیش‌روی روان‌شناسی معاصر، سنجش پدیده‌پیچیده معنویت و مؤلفه‌های آن است؛ زیرا بسیاری از مؤلفه‌های معنویت ماهیت کیفی درونی و ذهنی دارد و سنجش آن، موضوعی پیچیده و نیازمند دقت و تلاش بسیار است (خدایاری‌فرد، ۱۳۹۴). در چند سال اخیر در کشورهای غربی به تناسب وجود دیدگاه‌های خاص در زمینه معنویت و مفاهیم مرتبط با آن، مقیاس‌های بسیاری طراحی و معرفی شده است. از جمله پرسشنامه‌های طراحی شده در خارج از کشور در حوزه معنویت، پرسشنامه «ماتریس-روانی معنویت» (لمن، ۲۰۰۱؛ مقیاس «هوش معنوی یکپارچه» آمرام و درایر،^۱ ۲۰۰۸؛ مقیاس «معنویت و مراقبت معنوی» مک‌شری و رس،^۲ ۲۰۰۲؛ مقیاس «باورهای معنوی» هاچ^۳ و همکاران، ۱۹۹۸ و مقیاس «خودگزارشی معنوی» کینگ،^۴ ۲۰۰۸) است که متناسب با باورها و آموزه‌های حاکم بر آن کشورها ساخته شده‌اند و گویی‌های آنها در مواردی هیچ سنتیتی با دین اسلام و فرهنگ کشور ماندارد. در میان پرسشنامه‌های داخل کشور در حوزه سنجش نیازهای، مقیاس سنجش نیازهای مازلو ساخته اصغری‌پور (۱۳۷۳) است که در سلسله مراتب نیازهای آن تأکید بر سنجش نیازهای ریستی-روانی است، نه معنوی. مقیاس‌های دیگر در حوزه معنویت با عنوانین زیادی از جمله پرسشنامه «تجربه معنوی دانشجویان» غباری بناب، لواسانی و محمدی، ۱۳۸۴؛ پرسشنامه «گرایش‌های معنوی» شریفی و همکاران، ۱۳۸۷؛ پرسشنامه «سنجش نگرش معنوی» شهیدی و فرج‌نیا، ۱۳۹۱ و پرسشنامه «سلامت معنوی» امیری و همکاران، ۱۳۹۳ طراحی شده‌اند که گویی‌های برخی از آنها، به طور روشن بیانگر عامل‌های مربوط به خود نیستند. افزون بر آن، به دلیل کلی و مبهم بودن گویی‌ها، توانایی کافی در تشخیص افراد معنوی و غیرمعنوی را نیز ندارند. همچنین بعضی از عامل‌های این مقیاس‌ها به دلیل اینکه در حیطه مفاهیمی چون هوش، گرایش، باور و یا فعالیت‌های معنوی هستند بازگوکننده مفهوم نیازهای معنوی نیستند. امروز، پیشرفت علم روان‌شناسی از یکسو و ماهیت پویا و پیچیده جوامع نوین از سوی دیگر سبب شده است تا نیازهای معنوی بشر در برابر خواسته‌ها و نیازهای مادی قد علم کنند و اهمیت بیشتری بیابند (ولیلیام وست، ۱۳۸۷). مطالعات نشان می‌دهد که مفهوم نیازهای معنوی در حوزه اسلامی به تازگی وارد حوزه روان‌شناسی کشور ما شده و پژوهش‌های اندکی درباره این مفهوم صورت گرفته است. از سوی دیگر، بررسی سوابق پژوهشی در زمینه ساخت و اعتباریابی آزمون‌ها در ایران گویای این واقعیت است که اقدامات

1. Amram & Dryer

2. Mc Sherry, W. & Ross, L.

3. Hatch R.L.

4. King, D.B.

انجام یافته در حوزه ساخت ابزارهای معتبر و منطبق بر آموزه‌های اسلامی جهت سنجش نیازهای معنوی محدود بوده است. بر این اساس ضرورت دسترسی به آزمون‌های استاندارد به عنوان ابزار سنجش نیازهای معنوی که از روایی و اعتبار قابل قبول برخوردارند، بیش از پیش آشکار می‌شود. از سویی می‌دانیم دانشجویان از جمله اقسام مهم و آینده‌ساز جامعه به شمار می‌روند و بر تأمین‌بزی و زمینه‌سازی برای رشد و تعالی معنوی آنها مقدم بر پیشرفت علمی و فنی آنان است. بدون تردید یکی از ملزومات تحقق این منظور اقدام در جهت شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آنان در بعد معنویت است. با توجه به آنچه گفته شد، پژوهش حاضر با هدف ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش نیازهای معنوی براساس دیدگاه اسلام برای استفاده در جمعیت دانشجویی انجام شد.

روش پژوهش

مطالعه حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش انجام، توصیفی- تحلیلی- آزمون‌سازی به شمار می‌رود. جامعه آماری پژوهش، شامل همه دانشجویان شاغل به تحصیل دانشگاه شهید باهنر کرمان از مقطع کاردانی تا دکتری تخصصی در سال ۱۳۹۵، که تعداد آنها ۱۵۱۴۷ نفر بود، با توجه به اینکه در این پژوهش کوشش شده است تا ساخت مقیاس منطبق بر سلسله مراتب نیازهای معنوی اسلامی (شجاعی، ۱۳۸۶) باشد؛ از این‌رو، در مرحله نخست که مرحله ساخت ماده‌های پرسشنامه بود، تعدادی از گویه‌های مورد نظر بر مبنای مقاله «نیازهای معنوی» (شجاعی، ۱۳۸۶) و تعدادی دیگر از متن مصاحبه به عمل آمده با نمونه ۴۰ نفری از دانشجویان مسلمان که تمایل به همکاری در پژوهش حاضر را داشتند، استخراج شد. در این مرحله نسخه اولیه مقیاس با تعداد ۱۶۴ ماده صورت‌بندی شد. در مرحله بعد، براساس نظرخواهی از اساتید و روحانیون حوزه و دانشگاه درباره محتوا و نحوه نگارش گویه‌ها، نسخه مزبور به ۷۴ ماده تقلیل یافت. با توجه به اینکه موضوع پژوهش استانداردسازی پرسشنامه نیازهای معنوی بود، می‌بایست حجم نمونه از کفايت لازم برخوردار باشد، از این‌رو بنا به توصیه باربارا و ویلیام^۱ (۲۰۰۵) تعداد نمونه ۵ تا ۱۰ برابر تعداد گویه‌های پرسشنامه تعیین شد؛ بدین ترتیب، نسخه ۷۴ سؤالی مقیاس بین ۷۴۰ دانشجو در رشته‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی توزیع و جمع‌آوری گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش پرکاربرد بررسی همسانی درونی یعنی آلفای کرونباخ^۲ و نیز تحلیل عاملی تأییدی با هدف مطالعه ساختار عاملی پرسشنامه نیازهای معنوی استفاده شد. تحلیل عاملی تأییدی معمولاً برای مطالعه مناسب بودن ساختار عاملی پرسشنامه و تأیید وجود مؤلفه‌های ادعایی سازنده یا پژوهش‌های مربوطه کاربرد دارد (هومن، ۱۳۹۵).

با توجه به ذکر این نکته که ابزار مورد استفاده براساس طبقه‌بندی نیازهای معنوی شجاعی (۱۳۸۶)

1. Barbara & William

2. Cronbach,s Alpha

طراحی گردیده است. پس از اعمال تغییرات لازم (حذف پرسش‌ها با بار عاملی کمتر از ۰/۶ و ضریب آلفای کاہش باقته در پرسشنامه اولیه)، پرسشنامه‌ای حاوی ۴۸ سؤال ۵ گزینه‌ای مشتمل بر ۵ زیرمقیاس (مؤلفه) شامل نیاز وجودی و تعلق به خدا با ۹ سؤال، نیاز ایمنی جویی معنوی با ۱۴ سؤال، نیاز دوستی با خدا با ۱۱ سؤال، نیاز کرامت نفس با ۴ سؤال، و نیاز خودشکوفایی معنوی با ۱۰ سؤال به دست آمد. نحوه امتیازدهی پرسشنامه براساس مقیاس Likert^۱ در یک پیوستار (کاملاً موافق با ارزش عددی ۶ تا کاملاً مخالف با ارزش عددی ۱) رتبه‌بندی شده است. به منظور اطمینان بیشتر، پرسشنامه نهایی به تعدادی از اعضای هیئت علمی و روحانیون که در این زمینه تخصص داشتند، ارائه و از آنها خواسته شد در خصوص روایی (صوری و محتوایی) پرسشنامه اظهار نظر کنند و پس از تأیید، جهت بررسی روایی سازه آن، از تحلیل عاملی تأییدی (چرخش واریماکس)^۲ با استفاده از نرم‌افزار Aymos^۳ نسخه ۲۲ استفاده شد. Aymos، چندین سنجه نیکوبی برازش ارائه می‌دهد که بررسی، دست‌کم سه سنجه ضروری است (جاکارد و چوی،^۴ ۱۹۹۶). در این پژوهش، شاخص‌های مجنور خی، شاخص نیکوبی برازش (GFI)، شاخص نیکوبی برازش تطبیقی (AGFI)، شاخص برازش تطبیقی (CFI)، ملاک اطلاعات آکایکی^۵ (AIC)، شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)، و شاخص تاکر-لویس (TLI)^۶ بررسی شد. مقادیر کوچک‌تر مجنور خی،^۷ نشانگر برازش مناسب مدل بود. در برخی منابع پیشنهاد شده است که برای پذیرش مدل، نسبت مجنور خی به درجه آزادی باید کمتر از سه و جذر برآورد واریانس^۸ خطای تقریب کمتر از ۰/۰ باشد (کلاین،^۹ ۱۹۹۸). هر اندازه مقادیر AGF، GFI و CFI به دست آمده (مقدار بین ۰ تا ۱) به یک نزدیکتر باشند، مدل مناسب‌تر و برازنده‌تر است (گارسون،^{۱۰} ۲۰۰۶). AIC یا شاخص برآورد حداقل احتمال، برای مقایسه مدل‌های مختلفی که روی یک مجموعه داده حاصل از پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند، شاخص مناسبی به شمار می‌رود. مدلی با مقدار کمتر، مدل برازش یافته‌تری است. در مورد شاخص TLI یا شاخص برازش غیرهنگار مقدار ۰/۹۵ یا بالاتر نشانگر مدل مناسب‌تر می‌باشد (هرینگتون،^{۱۱} ۲۰۰۸). افزون بر شاخص‌های بالا، برای سؤال‌ها یا گویه‌ها نیز مقادیری با عنوان بار عاملی و خطای اندازه‌گیری وجود دارد. بار عاملی معرف همبستگی متغیر با عامل است. بارهای مثبت درباره ماهیت بعد مکنون زیربنایی عامل مورد نظر دلالت‌هایی به دست می‌دهد و بارهای عاملی منفی از راه بیان این مطلب که آن عامل

1. Likert

2. Varimax

3. Amos

4. Jaccard & Choi

5. Akaike

6. Tuker -Louis

7. Chi-squared

8. variance

9. Kline

10. Garson

11. Harrington

چه چیزی نیست، به تفسیر کمک می‌کند. هر اندازه مقدار آن بزرگتر باشد در تفسیر باید وزن بیشتری به آن داده شود (هومن، ۱۳۹۵) و خطاها اندازه‌گیری در تحلیل عاملی تأییدی همانند خطاها را اندازه‌گیری در نظریه کلامیک پرسشنامه هستند (هینگتون، ۲۰۰۸).

یافته‌ها

نتایج بررسی پایایی (ثبات درونی) از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای هر مؤلفه به‌طور جداگانه محاسبه شد؛ به‌گونه‌ای که ضریب پایایی مؤلفه «نیاز وجودی و تعلق به خدا» ۰/۹۲، مؤلفه «نیاز ایمنی جویی معنوی» ۰/۹۵، مؤلفه «نیاز دوستی با خدا» ۰/۹۱، مؤلفه «نیاز کرامت نفس» ۰/۷۶، مؤلفه «نیاز خودشکوفایی معنوی» ۰/۹۴ و کل پرسشنامه ۰/۹۸ بوده است که نشان‌دهنده پایایی مناسب می‌باشد و نیز با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی در مدل بررسی شده، پنج عامل (مؤلفه) روی یک عامل کلی (نیازهای معنوی) و ۴۸ سؤال روی پنج مؤلفه بارگرفته‌اند، به‌طوری که بار عاملی (وزن رگرسیونی^۱ استاندارد شده) همه مؤلفه‌ها در دامنه ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ و تمام سؤال‌ها در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۸۶ معنادار بوده است (جدول‌های ۱ و ۲). همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود نسبت مجدد خی به درجه آزادی (χ^2/df) در این مدل اندکی از مقدار ۳ بزرگ‌تر است و از ملاک مربوطه کمی فاصله دارد، مقادیر CFI، AGFI و TLI نیز در حد نسبتاً مطلوب بوده است و شاخص RMSEA نیز کمتر از ۰/۱ می‌باشد و با ملاک مورد نظر همخوان است، بنابراین الگوی برازش شده، الگوی مناسب و قابل قبولی می‌باشد.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی، ضریب همسانی درونی، بار عاملی و واریانس خطا مؤلفه‌های نیازهای معنوی

عامل (مؤلفه)	تعداد سؤال	میانگین	انحراف معیار	ضریب آلفا	بار عاملی	واریانس خطا
نیاز وجودی و تعلق به خدا	۹	۵/۵۵	۰/۶۵۱	۰/۹۲	۰/۸۲	۰/۱۴
نیاز ایمنی جویی معنوی	۱۴	۵/۳۷	۰/۷۲۶	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۰۹
نیاز دوستی با خدا	۱۱	۴/۹۹	۰/۸۱۶	۰/۹۱	۰/۸۸	۰/۱۵
نیاز کرامت نفس	۴	۵/۲۰	۰/۷۸۴	۰/۷۶	۰/۸۲	۰/۲۰
نیاز خودشکوفایی معنوی	۱۰	۵/۲۲	۰/۸۰۱	۰/۹۴	۰/۹۰	۰/۱۳
کل	۴۸	۵/۲۷	۰/۶۸۲	۰/۹۸	-	-

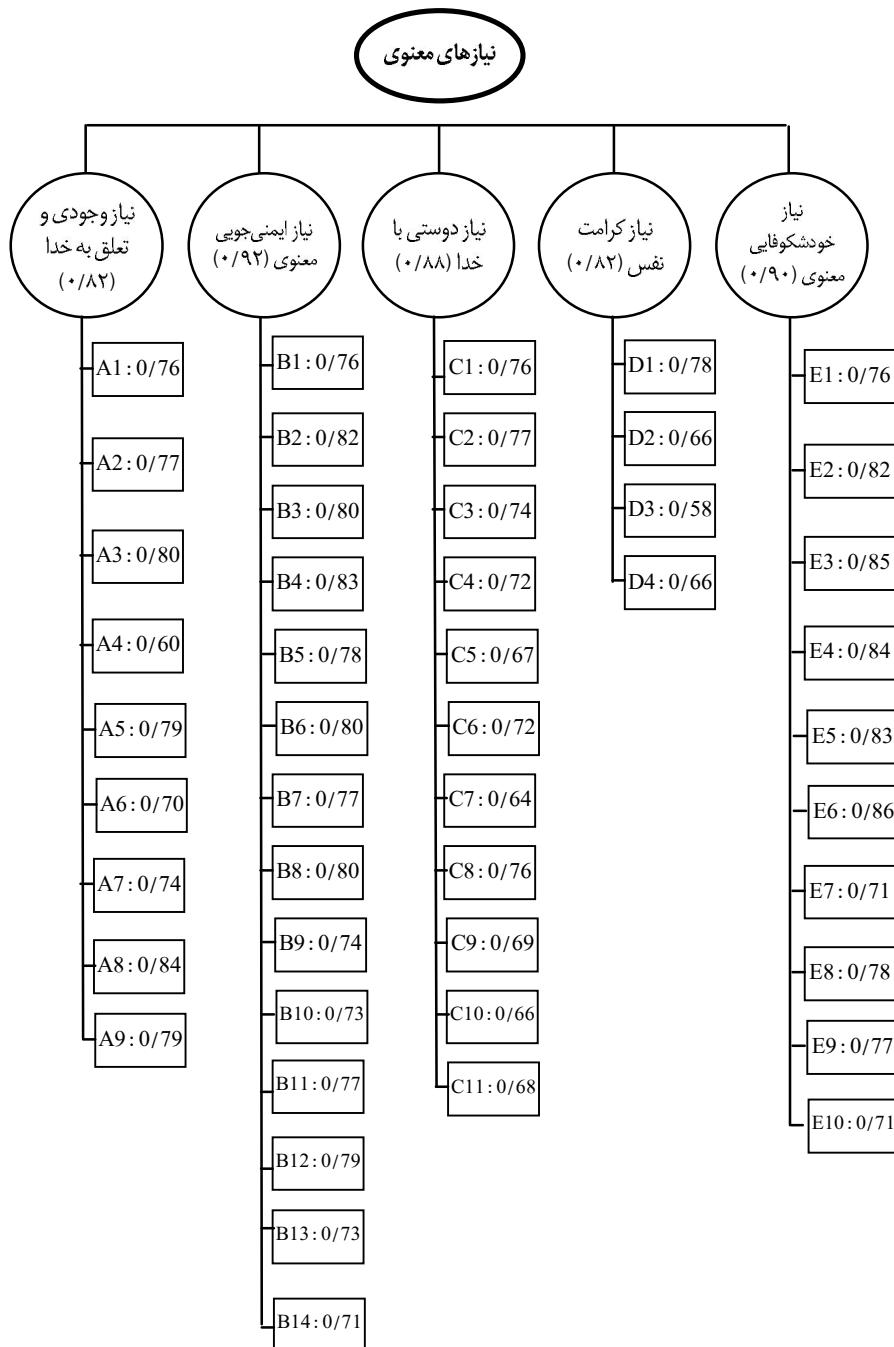
جدول ۲: آماره‌های برازنده‌گی مدل پنج مؤلفه‌ای نیازهای معنوی

RMSEA	CFI	TLI	NFI	AGFI	GFI	χ^2/df	df	χ^2
۰/۰۵۷	۰/۹۰۲	۰/۸۹۷	۰/۸۶۸	۰/۷۹۲	۰/۸۱۱	۳/۴۴۳	۱۰۷۰	۳۶۸۳/۷۷

1. Regression

جدول ۳: آمارهای توصیفی و بار عاملی سؤال‌های مؤلفه‌های نیازهای معنوی

مؤلفه	سوال (آیتم)	میانگین	انحراف معیار	بار عاملی	واریانس خطا
نیاز وجودی و تعلق به خدا	۱	۵/۶۵	۰/۸۰۹	۰/۷۸۲	۰/۳۷۹
	۲	۵/۰۹	۰/۷۹۹	۰/۷۷۰	۰/۴۳۲
	۳	۵/۶۰	۰/۷۹۵	۰/۸۰۴	۰/۴۸۷
	۴	۵/۰۹	۱/۰۱۸	۰/۶۰۳	۰/۵۷۰
	۵	۵/۶۹	۰/۷۹۰	۰/۷۸۸	۰/۵۱۷
	۶	۵/۰۲	۰/۸۲۸	۰/۶۹۵	۰/۲۷۴
	۷	۵/۰۶	۰/۸۳۹	۰/۷۳۶	۰/۲۶۰
	۸	۵/۶۵	۰/۷۶۳	۰/۸۴۰	۰/۲۲۳
	۹	۵/۰۶	۰/۸۶۱	۰/۷۹۰	۰/۶۵۹
	۱	۵/۴۴	۰/۸۶۷	۰/۷۵۸	۰/۲۲۶
	۲	۵/۳۹	۰/۸۵۰	۰/۸۲۰	۰/۳۵۴
	۳	۵/۴۳	۰/۸۷۰	۰/۷۹۶	۰/۳۲۳
	۴	۵/۲۹	۰/۹۵۱	۰/۸۳۰	۰/۱۷۱
	۵	۵/۳۸	۰/۸۶۹	۰/۷۸۴	۰/۲۷۸
	۶	۵/۳۶	۰/۹۲۶	۰/۷۹۵	۰/۳۱۹
	۷	۵/۷۸	۰/۹۲۲	۰/۷۶۵	۰/۲۲۶
	۸	۵/۴۷	۰/۸۷۴	۰/۸۰۴	۰/۲۷۷
	۹	۵/۲۶	۱/۰۶۳	۰/۷۳۷	۰/۲۸۰
	۱۰	۵/۱۳	۱/۰۶۶	۰/۷۲۲	۰/۲۹۱
	۱۱	۵/۴۳	۰/۸۶۲	۰/۷۷۱	۰/۳۱۵
	۱۲	۵/۲۳	۱/۰۱۱	۰/۷۸۵	۰/۲۵۲
	۱۳	۵/۰۳	۰/۸۲۳	۰/۷۲۷	۰/۲۶۹
	۱۴	۵/۰۳	۰/۹۱۸	۰/۷۰۶	۰/۵۱۶
نیاز اینمنی جویی معنوی	۱	۴/۸۴	۱/۰۴۹	۰/۶۶۶	۰/۰۲۷
	۲	۵/۳۰	۰/۹۷۵	۰/۷۶۶	۰/۳۰۱
	۳	۵/۳۴	۰/۹۷۳	۰/۷۴۴	۰/۳۹۲
	۴	۵/۰۵	۱/۱۶۸	۰/۷۱۶	۰/۳۱۹
	۵	۴/۷۸	۱/۱۷۱	۰/۶۷۴	۰/۴۴۲
	۶	۴/۷۹	۱/۱۰۳	۰/۷۲۳	۰/۶۶۴
	۷	۵/۲۶	۰/۹۵۱	۰/۶۳۶	۰/۷۴۶
	۸	۴/۸۰	۱/۱۴۰	۰/۷۶۳	۰/۶۲۳
	۹	۴/۹۸	۱/۱۷۲	۰/۶۸۰	۰/۰۳۹
	۱۰	۴/۵۵	۱/۴۱۹	۰/۶۵۸	۰/۰۴۲
	۱۱	۵/۱۹	۱/۰۴۶	۰/۶۷۷	۰/۷۲۰
	۱	۵/۲۹	۰/۹۷۱	۰/۷۷۸	۱/۱۴۰
	۲	۵/۱۶	۰/۹۷۱	۰/۶۶۱	۰/۰۹۲
	۳	۵/۲۹	۱/۰۰۶	۰/۵۸۲	۰/۴۲۱
نیاز کرامت نفس	۴	۵/۷	۱/۱۴۲	۰/۶۶۱	۰/۳۹۰
	۱	۵/۳۴	۰/۹۵۱	۰/۷۵۶	۰/۴۱۱
	۲	۵/۲۹	۰/۹۶۷	۰/۸۱۹	۰/۳۷۲
	۳	۵/۲۳	۰/۹۶۲	۰/۸۴۹	۰/۵۳۱
	۴	۵/۲۹	۰/۹۴۷	۰/۸۴۰	۰/۶۶۸
	۵	۵/۰۹	۱/۰۶۳	۰/۸۳۰	۰/۷۲۳
	۶	۵/۳۴	۰/۹۰۴	۰/۸۵۸	۰/۵۵۰
	۷	۴/۹۲	۱/۱۵۷	۰/۷۱۳	۰/۳۲۸
	۸	۵/۲۱	۰/۹۴۲	۰/۷۸۳	۰/۳۲۳
	۹	۵/۳۴	۰/۹۰۳	۰/۷۷۳	۰/۶۵۸
	۱۰	۵/۱۲	۱/۰۵۳	۰/۷۰۹	۰/۲۱۵
نیاز خودشکوفانی معنوی					

شکل ۱: بار عاملی سؤالات و مؤلفه‌های مقیاس نیازهای معنوی

نتیجه‌گیری و بحث

هدف از پژوهش حاضر، ساخت و اعتباریابی مقیاس نیازهای معنوی بود. با توجه به نتایج به دست آمده از بررسی پایابی و ساختار عاملی گزارش شده، این مقیاس می‌تواند برای سنجش نیازهای معنوی در جمعیت دانشجویی استفاده شود. نتایج نشان داد که مقیاس مورد نظر حاوی ۴۸ سؤال و مشتمل بر ۵ زیر مقیاس (مؤلفه) است که به ترتیب عبارتند از نیاز وجودی و تعلق به خدا با ۹ سؤال (دربردارنده مفاهیمی همچون احساس تعلق وجودی و معنایی به خدا، احساس حضور خدا، نیازمند بودن در هر شرایط به او، و...); نیاز اینمی‌جویی معنوی با ۱۴ سؤال (دربردارنده مفاهیمی همچون احساس احاطه قدرت و اراده خدا بر زندگی انسان، تکیه بر خدا در گرفتاری‌ها و احساس برخورداری از حمایت او، احساس امنیت و تعادل، امید و آرامش با توکل بر خداوند، و...); نیاز دوستی با خدا با ۱۱ سؤال (دربردارنده مفاهیمی همچون ارتباط صمیمانه با خدا، عبادت و اطاعت از دستورات خداوند به خاطر عشق به او، دوستی با دوستان خدا و دوری از دشمنان او، دریافت محبت از دیگران در سایه لطف خدا، و نیاز کرامت نفس با ۴ سؤال (دربردارنده مفاهیمی همچون احساس ارزشمندی و کرامت در سایه ارتباط با خدا، اختیار و آزادی انسان در حدود دستورات الهی، و...)) و نیاز خودشکوفایی معنوی با ۱۰ سؤال (دربردارنده مفاهیمی همچون احساس آرامش کامل در پیوندی ناگستگی با خدا، با معنا بودن زندگی در سایه ارتباط با خدا، شوق و نشاط هنگام عبادات و مناجات با خدا، آرامش و تعادل روحی با یاد خدا و رضایت خداوند از انسان به عنوان بزرگترین هدف وی، و...).

با توجه به اینکه الگوی سلسله مراتب نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام که مبنای نظری مقیاس حاضر است، در مقایسه با الگوهای مشابه در این حوزه، با استفاده از آیات قرآن شناسایی شده‌اند، از جمله: در آیه ۱۹ سوره نمل برای نیازهای وجودی و تعلق به خدا «فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قُوَّلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرْ نِعْمَتَ اللَّهِ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى الِّدَّيْ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَذْخُلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ»؛ آیه ۱۲۳ سوره هود «وَاللَّهُ عَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرِجَّعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكُّلْ عَلَيْهِ وَمَا رُبِّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ» و آیه ۹۷ سوره مؤمنون «وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَرَاتِ الشَّيَاطِينِ» برای نیازهای اینمی‌جویی معنوی؛ آیه ۶۲ سوره یونس برای نیاز دوستی با خدا «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا يَحْوِفُ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزُنُونَ»؛ آیه ۲۰۱ سوره اعراف برای نیاز کرامت نفس «إِنَّ الَّذِينَ أَنْقَلَوْا إِذَا كَسَبُوكُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا إِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ» و آیه ۹ سوره زمر «أَكَفَنْ هُوَ قَاتِنُ آنَاءِ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَاتِنًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ فَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَدَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ»، شاید منطقی تر باشد که در چرخه اجرا و کاربرد آزمون نیز چنان که از سوی دیگران (سلطانی، ۱۳۹۲؛ شجاعی، ۱۳۸۶) هم اشاره و تأکید شده است؛ اولویت و

تقسیم‌بندی نیازهای معنوی از پایین‌ترین تا بالاترین طبقه به ترتیب شامل نیاز وجودی و تعلق به خدا؛ نیاز ایمنی جویی معنوی؛ نیاز دوستی با خدا؛ نیاز کرامت نفس، و نیاز خودشکوفایی معنوی که والاترین و ارزشمندترین نیاز در سلسله مراتب نیازهای معنوی است، مدنظر قرار گیرند.

همان‌طور که بیان شد، اطلاعات روان‌سنجه مقیاس بیانگر آن است که این مقیاس از قابلیت اعتماد لازم و مورد انتظار برای سنجش نیازهای معنوی دانشجویان برخوردار است و می‌تواند بمعنوان یک ابزار خودگزارشی و با درجه اطمینان نسبتاً بالاتر برای پایش نوع، سطح و درجه اهمیت نیازهای معنوی دانشجویان و با درجه اطمینان پایین‌تر برای مقاصد تشخیصی وبالینی استفاده شود. البته نباید از نظر دور داشت که یکی از اهداف اصلی در طراحی و اجرای این پژوهش، فراهم‌سازی زمینه برای پژوهش‌های بعدی بهویژه در حوزه نیازهای معنوی مبتنی بر آموزه‌ها و اعتقادات اسلامی بوده است. بر این اساس، لازم است برای حصول اطمینان بالاتر نسبت به شناسایی درست عامل‌ها و مؤلفه‌ها از منابع بیشتر و متنوع‌تر استفاده شود؛ بهویژه منابعی که بیشتر بر مبنای بررسی و ارزیابی طرح تدوین و معرفی نیازهای معنوی متضطرر با نیازهای مازلو (شجاعی، ۱۳۸۶) موجودیت یافته‌اند. همچنین در پژوهش‌های آتی که احیاناً به هدف توسعه و اعتبارآزمایی بیشتر این آزمون صورت می‌گیرد، در نمونه‌های دانشجویی و غیردانشجویی روایی همگرای این آزمون با آزمون‌های همتراز بررسی شود.

منابع

* قرآن مجید

۱. اژدری‌فرد، پری‌سیما؛ قاسم قاضی و رحمت‌الله نورانی‌پور (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر آموزش عرفان و معنویت بر سلامت روان دانش‌آموزان»، *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، س ۲، ش ۵، ص ۱۰۶-۱۲۷.
۲. اصغری‌پور، حمید (۱۳۷۳)، رابطه بین اختلال‌های رفتاری و عدم ارضای نیازهای اساسی دانش‌آموزان براساس طبقه‌بندی مازلو، *پایان‌نامه*، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
۳. براندن، ناتانیل (۱۳۹۶)، *روان‌شناسی عزت نفس*، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، چ ۱۵، تهران: نخستین.
۴. امیری، پریسا؛ محمود عباسی؛ صفورا غریب‌زاده؛ محمد اصغری جعفرآبادی؛ نجمه زرقانی حمزوی و فریدون عزیزی (۱۳۹۳)، «طراحی و روان‌سنجدی پرسشنامه جامع سلامت معنوی در جامعه ایرانی»، *فصلنامه اخلاق پژوهشی*، س ۸، ش ۳۰، ص ۲۵-۵۵.
۵. پیراسته مطلق، علی‌اکبر و زهرا نیک‌منش (۱۳۹۱)، «نقش معنویت در کیفیت زندگی بیماران مبتلا به ایدز»، *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد* س ۵، ش ۲۰، ص ۵۷۱-۵۸۱.
۶. خدایاری‌فرد، محمد (۱۳۹۴)، *طراحی و ساخت مقیاس هوش معنوی دانشجویان*، طرح پژوهشی، تهران: دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
۷. سلطانی، محمدرضا (۱۳۹۲)، «درآمدی بر شناسایی نیازهای انسان از دیدگاه قرآن با تأکید بر برتری نیازهای معنوی در سلسله مراتب نیازها»، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی*، س ۲۱، ش ۱، ص ۹-۴۳.
۸. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۶)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تاظر آن با نیازهای مازلو»، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، س ۱، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۹. شریفی، احسان؛ حسینعلی مهرابی؛ مهرداد کلانتری و داود مفتاق (۱۳۸۷)، «ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجدی پرسشنامه گرایش‌های معنوی دانشجویان»، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، س ۱، ش ۱، ص ۵۹-۷۸.

۱۰. شهیدی، شهریار و سعیده فرج‌نیا (۱۳۹۱)، «ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش نگرش معنوی دانشجویان»، *فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی و دین*، س، ۵، ش، ۳، ص ۹۷-۱۱۵.
۱۱. شولتز، دوان و شولتز، سیدنی. *الن* (۱۳۹۶)، *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: ویرایش.
۱۲. شولتز، دوان (۱۳۹۴)، *روان‌شناسی کمال*، ترجمه گیتی خوشدل، تهران: پیکان.
۱۳. عبدالی سلطان‌احمدی، جواد؛ خلیل‌الله وردی‌زاده؛ ابراهیم خیری و مهدی سرخوش (۱۳۹۱)، «بررسی میزان پاسخگویی کتاب دین و زندگی سال دوم متوسطه با نیازهای روانی معنوی دانش‌آموزان از دیدگاه دبیران دینی و قرآن‌شهر ارومیه»، *دوفصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظامهای آموزشی*، س، ۵، ش، ۸، ص ۶۷-۷۸.
۱۴. غباری بناب، باقر؛ مسعود غلامعلی لواسانی و محمدرضا محمدی (۱۳۸۴)، «ساخت مقیاس تجربه معنوی دانشجویان»، *محله علمی-پژوهشی روان‌شناسی*، س، ۹، ش، ۳، ص ۲۶۱-۲۷۸.
۱۵. فتحی، سروش و جمیله فدوی (۱۳۹۱)، «تحلیلی بر آسیب‌های اجتماعی جوانان طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۷ و عوامل مؤثر بر آن»، *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات جامعه‌شناسی جوانان*، س، ۳، ش، ۸، ص ۱۴۴-۱۷۷.
۱۶. فیست، جس، فیست، گریگوری جی (۱۳۹۵)، *روان‌شناسی شخصیت*، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: روان.
۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۹۲)، *مجموعه آثار شهید مطهری*، ج، ۲، چ، ۲۲، تهران: صدرا.
۱۸. وست، ویلیام (۱۳۸۷)، *روان‌درمانی و معنویت*، ترجمه شهریار شهیدی و سلطانعلی شیرافکن، چ، ۲، تهران: رشد.
۱۹. هومن، حیدرعلی (۱۳۹۵)، *تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری*، چ، ۵، تهران: پیک فرهنگ.
۲۰. هومن، حیدرعلی (۱۳۹۵)، *مدل‌بایی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل*، چ، ۶، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۲۱. همتی مسلک پاک، معصومه؛ فضل‌الله احمدی و منیره انوشه (۱۳۸۹)، «اعتقادات معنوی و کیفیت زندگی: یک مطالعه کیفی از دیدگاه دختران نوجوان مبتلا به دیابت»، *فصلنامه علمی-پژوهشی کووش*، س، ۱۲، ش، ۲، ص ۱۴۴-۱۵۲.

22. Amram, Y., & Dryer, C. (2008), *The Development and Integrated Spiritual Intelligence Scale (IS IS)* Palo Alto, CA: Institute of Transpersonal Psychology working Paper.
23. Barbara, HM., & William, F. (2005), Statistical methods for health care research. Lippincott Williams and Wilkins. *A welters clawer company*: 325-330.
24. Meraviglia, M. (2007), The effects of spirituality on well-being of people with lung cancer. *In Oncology Nursing Forum*, (Vol. 31, No. 1, pp. 89-94). Oncology Nursing Society.
25. McClain, C. S., Rosenfeld, B., & Breitbart, W. (2003), Effect of spiritual well-being on end-of-life despair in terminally-ill cancer patients. *The Lancet*, 361 (9369), 1603-1607.
26. Rouholamini, M., Kalantarkousheh, S. M., & Sharifi, E. (2016), Effectiveness of Spiritual Components Training on Life Satisfaction of Persian Orphan Adolescents. *Journal of religion and health*, 1-8.
27. Garson, G. D. (2006), *Validity*. Retrieved November. 28, 2007.
28. Harrington, D. (2008), *Confirmatory Factor Analysis*. Oxford University Press.
29. Hatch, R. L., Burg, M. A., Naberhaus, D. S., & Hellmich, L. K. (1998), The spiritual involvement and beliefs scale: Development and testing of a new instrument. *Journal of Family Practice*, 46 (6), 476-487.
30. Jaccard, J., & Wan, C. K. (1996), *LISREL approaches to interaction effects in multiple regression*, (No. 114). Sage.
31. King, D. B. (2008), *The Spiritual Intelligences Project*. Terent University, Canada.
32. Kline, R. B. (1998), *Principles and practice of structural equation modeling*. NY: Guilford Press.
33. McSherry, W., & Ross, L. (2002), Dilemmas of spiritual assessment: considerations for nursing practice. *Journal of advanced nursing*, 38 (5), 479-488.
34. Wolman, R. (2001), *Thinking with your soul: Spiritual intelligence and why it matters*. Richard N. Wolman, PhD.

پیوست

مقیاس نیازهای معنوی

پاسخگوی گرامی، پرسشنامه‌ای که در اختیار دارید دربردارنده جملات و اظهار نظرهایی راجع به بعضی از نیازها و حالات روحی و معنوی در شماست. لطفاً هر یک از موارد را به دقت بخوانید و میزان موافقت خود را با گذاردن علامت (x) در ستون مقابل آن مشخص نمایید.

ردیف	عبارت	کلام مژده	منطقه	آغاز	کتاب	دست	جهت	کلام مژده
۱	وجود متعلق به خداست.							
۲	هر لحظه هستی خود را از خدامی گیرم.							
۳	وجود با خدا معا دارد و بدون او هیچ و پوچ است.							
۴	اغلب اوقات حضور خدا را در کنار خود احساس می‌کنم.							
۵	همه به خدا نیازمندند.							
۶	وجود خدا را می‌توان در هر زمان و مکانی احساس کرد.							
۷	اگر خودم را بهتر بشناسم، همواره خود را به خدا نیازمندتر می‌بینم.							
۸	در هر شرایط و موقعیتی به خدا نیازمندم							
۹	قدرت و اراده خدا بر تمام زندگی ام احاطه دارد.							
۱۰	هنگام روبرو شدن با مشکلات و سختی‌ها، ایمان دارم که خداوند مرا حمایت می‌کند.							
۱۱	باتوکل بر خدا، توان و روحیه لازم برای رسیدن به اهداف خوبیش را پیدا می‌کنم.							
۱۲	هنگامی که به خدا توکل می‌کنم، احساس امنیت کامل دارم.							
۱۳	با تکیه بر خداوند است که می‌توانم در جنبه‌های مختلف زندگی تعادل برقرار کنم							
۱۴	همواره در انجام امور خود به خداوند امید دارم.							
۱۵	اطمینان دارم که دست خداوند همیشه همراهم است.							
۱۶	وقتی به یاد خدا هستم کمتر دچار ترس و نگرانی می‌شوم.							
۱۷	برای حفظ شادی و آرامش خود باید به خدا اعتماد داشته باشم.							
۱۸	تکیه کننده به خدا هیچ گاه احساس شکست نمی‌کنم.							
۱۹	هنگامی که دچار کسالت روحی می‌شوم، باید خدا روحیه‌ام عوض می‌شود.							
۲۰	برای محفوظ ماندن از خطرات، به خدا پناه می‌برم.							
۲۱	تنها در سایه ارتباط با خدا به آرامش می‌رسم.							
۲۲	خبر و مصلحت خود را از خداوند طلب می‌کنم.							
۲۳	به هنگام گرفتاری و مشکلات، امیدم به خداییشتر از امیدم به دیگران است.							
۲۴	با خداوند ربطه‌ای نزدیک و صمیمانه دارم.							
۲۵	احساس می‌کنم خداوند از هر کسی به من نزدیک‌تر است.							
۲۶	به دوستی با خدا بیش از دوستی با دیگران نیازمندم.							
۲۷	دوستی با اولیای خدا را وسیله‌ای برای دریافت محبت خداوند می‌دانم.							

ردیف	عبارت	کلام ملایم	کلام ناملایم	کلام ملایم	کلام ناملایم	کلام ملایم	کلام ناملایم
۲۸	فقط به خاطر عشق و علاقه عمیقی که به خدا دارم او را عبادت می‌کنم.						
۲۹	به هنگام دعا و راز و نیاز با خدا، عمیق‌ترین مراتب عشق را در وجود احساس می‌کنم.						
۳۰	همواره خداوند را به دلیل نعمت‌هایی که به من عطا کرده سپاسگزارم.						
۳۱	به خاطر علاقه‌هایی که به خدا دارم از دستوراتش اطاعت می‌کنم.						
۳۲	محبت دیگران را به خودم ناشی از لطف خدامی دانم.						
۳۳	از دوستی پاکسانی که ایمانشان به خدا ضیغف است، پرهیز می‌کنم.						
۳۴	در محبت به دیگران لذتی است که خدا این موهبت را به من عطا کرده است.						
۳۵	به این باور رسیده‌ام که با خدا، احساس ارزشمندی و کرامت دارم.						
۳۶	نفس من ارزشمندتر از آن است که با ارتکاب به گناه آن را آلوه کنم.						
۳۷	به عنوان اشرف مخلوقات دارای ارزش ویژه‌ای هستم.						
۳۸	آزادی را در حیاتی که خدا به من اجازه داده دوست دارم.						
۳۹	زمانی به آرامش کامل خواهم رسید که راضه‌ای قوی و ناگسستنی با خداوند داشته باشم.						
۴۰	زمانی که در حضور خداوند هستم، نوعی رضایت خاطر سراسر وجودم را فرامی‌گیرد.						
۴۱	تنها در سایه ارتباط با خدا، زندگی برایم با معنا و زیباست.						
۴۲	پس از نیایش با خدا، روح سرشار از امید و نشاط می‌شود.						
۴۳	شوق و لذتی که هنگام مناجات با خدا تجربه می‌کنم، در هیچ موقعیت دیگری احساس نمی‌کنم.						
۴۴	باید خدا قادرت روحی ام بیشتر می‌شود.						
۴۵	هنگامی که خود را برای عبادت آماده می‌کنم، احساس می‌کنم خداوند نیز مشتاقانه منتظر ملاقات با من است.						
۴۶	من باید خدا تعالی روانی و آرامش روحی خود را حفظ می‌کنم.						
۴۷	ارتباط با خدا را رمز رشد معنوی خود می‌دانم.						
۴۸	بزرگترین هدف در زندگی ام این است که خداوند از من راضی باشد.						